

Zapiski z zielonego
zeszytu.

Pamiętnik Racheli

Zapiski z zielonego zeszytu.
Pamiętnik Racheli

Niniejsza książka powstała w odpowiedzi na brak podobnej publikacji na polskim rynku. Może stanowić materiał pomocniczy do nauki historii w szkole podstawowej. Autorzy zdają sobie sprawę, iż ta publikacja pokazuje jedynie wycinek losów polskich Żydów w czasach Zagłady, mamy jednak nadzieję, że okaże się pomocna w wytłumaczeniu uczniom tego niezwykle trudnego tematu. Zostały w niej zaprezentowane losy fikcyjnej, zasymilowanej rodziny żydowskiej, której doświadczenia są zbliżone do przeżyć wielu rodzin polskich Żydów, jednak nie są oczywiście reprezentatywne dla wszystkich Żydów w okupowanej Polsce. Członkowie rodzin biedniejszych, bardziej tradycyjnych, słabiej zintegrowanych z polskim społeczeństwem, często nie mieli najmniejszych szans na ucieczkę z getta i przetrwanie poza jego murami.

Rachela przeżyła wojnę w klasztorze, jednak nie wszystkie klasztory udzielały pomocy dzieciom żydowskim, o czym również należy pamiętać. Nie ma dokładnych szacunków na ten temat, upływ czasu utrudnia dotarcie do zachowanych materiałów. Dr Ewa Kurek w książce „Dzieci żydowskie w klasztorach” wymienia liczbę 190 zgromadzeń zakonnych, w których uratowano co najmniej 1200 dzieci. Warto także wspomnieć, iż z około 2500 dzieci żydowskich, uratowanych przez referat dziecięcy warszawskiej Żegoty, około 500 znalazło schronienie w zgromadzeniach zakonnych.

Tekst książki ma kilka płaszczyzn. Części pamiętnikowej towarzyszą krótkie wprowadzenia historyczne mające zbudować tło dla opisywanych w pamiętniku wydarzeń. Prezentujemy również fragmenty oryginalnych pamiętników, dzienników i wspomnień z okresu niemieckiej okupacji, które można porównać z fikcyjną historią głównej bohaterki. Zamieszczone na końcu każdego rozdziału pytania pozwolą na podsumowanie i ewentualne dodatkowe objaśnienie omawianych zagadnień.

Drogi Czytelniku,

Książka, którą oddajemy w Twoje ręce, opowiada o tragicznych losach polskich Żydów w czasie II wojny światowej.

Główną bohaterką jest Rachel, żydowska dziewczynka, która w momencie wybuchu II wojny światowej ma 8 lat. Rachel mieszka z rodzicami w jednym z dużych polskich miast. Ma starszego brata Adama, który w 1939 roku kończy 13 lat. Postacie Racheli, Adama i ich rodziców są fikcyjne, ale ich historię oparto na podobnych przeżyciach wielu żydowskich rodzin. Rachel i Adam mają podobne pragnienia, marzenia i lęki jak Ty i Twoi rówieśnicy. Zostali stworzeni, aby pomóc Ci zrozumieć wydarzenia II wojny światowej i Zagłady.

Główną część książki stanowi pamiętnik pisany przez Rachelę. Poznajemy ją w czasie wakacji w 1939 roku. Wtedy właśnie dziewczynka otrzymuje od swojej cici pamiętnik i zaczyna zapisywać w nim wszystko, co uważa za ważne. Rozstajemy się z Rachelą po wojnie, w 1949

roku. Rachel jest wówczas osiemnastoletnią dziewczyną z bagażem tragicznych doświadczeń. Większość polskich Żydów nie miała niestety takiej szansy na przeżycie jak ona.

Pamiętnikowi Racheli towarzyszą teksty historyczne opisujące sytuację polskich Żydów w danym okresie, definicje trudniejszych pojęć pojawiających się w tekście, fragmenty rzeczywistych wspomnień i pamiętników osób, które jako dzieci przeżyły Zagładę, a także pytania pozwalające lepiej zrozumieć przeczytany tekst oraz skłonić do zastanowienia się nad nim.

pamiętnik
od cioci

AGJA!

zasuszone
kwiaty

06.07.1939

Jestem bardzo szczęśliwa, bo wczoraj przyjechała ciocia Wanda i przywiozła prezenty. Ja dostałam śliczny gruby zeszyt w linie, oprawiony w zielone płótno i ołówek w etui. Ciocia powiedziała, że to będzie mój pamiętnik. Będę mogła zapisywać w nim różne ważne wydarzenia i wszystko, o czym pomyślę. Nie wiem, czy u nas w domu i w szkole dzieją się ważne rzeczy, ale spróbuję je zapisywać. Ciocia mówi, że jak była mała, też miała pamiętnik i zapisywała swoje myśli. Lubiła też chować kwiaty i suszone liście do pamiętnika. I nikomu go nie pokazywała, nawet mamie, nawet najlepszej przyjaciółce.

19.07.1939

Dzisiaj trochę się nudzę. Cały dzień pada deszcz. Adam poszedł z tatą do sklepu, a potem jeszcze odwiedzili wujka Lejba. Wujek Lejb jest mełamedem i uczy dzieci w chederze. Adaś nie chodził do chederu, tatuś czasem uczył go w domu jak się modlić. Wujek Lejb bardzo dużo czasu spędza w synagodze. Rodzice żartują, że modli się chyba za nas wszystkich. My rzadko chodzimy do synagogi, tylko w największe święta.

Stęskniłam się za Kasią i Ritą, moimi przyjaciółkami. Kasia na całe lato pojechała z rodzicami do dziadków na wieś koło Lwowa. Rita chyba jest teraz u swojej ciotki w Gdańsku. A to dopiero środek wakacji...

ŻYDZI W POLSCE PRZED WOJNĄ

Polska w okresie międzywojennym (1918-1939) miała zupełnie inne niż dziś granice i była o wiele bardziej zróżnicowana pod względem narodowościowym i wyznaniowym, co oznacza, że zamieszkiwali ją ludzie posługujący się różnymi językami, wyznający różne religie. Do państwa polskiego należały wówczas znaczne obszary dzisiejszej Litwy, Białorusi i Ukrainy, natomiast Pomorze Zachodnie, Warmia i Mazury, Dolny Śląsk oraz część Górnego Śląska znajdowały się w granicach Niemiec, a Gdańsk był Wolnym Miastem. W Polsce mieszkali wówczas Ukraińcy, Żydzi, Białorusini, Niemcy i inne mniejsze grupy narodowe. Mieszkańcy Polski różnili się także pod względem religii – wprawdzie osoby wyznania rzymskokatolickiego stanowiły większość, ale liczba grekokatolików, wyznawców judaizmu, prawosławnych, protestantów i muzułmanów była o wiele większa niż dziś. Przed II wojną światową Polska była największym skupiskiem ludności żydowskiej w Europie i drugim na świecie, po Stanach Zjednoczonych. Mieszkało tu wówczas około 3 milionów Żydów, którzy stanowili około 10% wszystkich obywateli kraju.

Większość polskich Żydów zamieszkiwała miasta i miasteczka centralnej i wschodniej Polski. Największe gminy żydowskie znajdowały się w Warszawie, Łodzi, Wilnie, Krakowie oraz we Lwowie. Łącznie w tych miastach mieszkało około 25% polskich Żydów.

Ludność żydowska zajmowała się głównie handlem oraz rzemiosłem, natomiast niewielu Żydów utrzymywało się z rolnictwa. Wielu wykonywało tzw. wolne zawody np. lekarza czy prawnika.

Synagoga w Pińsku.

„Chodziłem do gimnazjum hebrajskiego i obcowałem siłą rzeczy tylko z kolegami Żydami. Rodzice moi, choć mieli bardzo wielu znajomych Polaków – i powiedziałbym bardzo serdecznie nastawionych – nie utrzymywali z nimi tak zwanych stosunków towarzyskich, to znaczy nie chodzili do nich z wizytami ani ich w swoim domu nie przyjmowali. Żyłem jakby w izolacji od społeczeństwa polskiego, ale to mi nie przeszkodziło przesiąknąć kulturą polską, poezją polską, muzyką i sztuką polską. W domu mówiliśmy po polsku.”

Natan Gross, Kim pan jest panie Grymek?

JUDAIZM

Judaizm to określenie religii wyznawanej przez Żydów. Podstawą judaizmu jest wiara w jednego Boga. Najważniejszą księgą judaizmu jest Tora, czyli Pięcioksiąg. Judaizm dzieli się na wiele nurtów i odłamów, wśród których wyróżniamy przede wszystkim judaizm ortodoksyjny i reformowany. Żydzi ortodoksyjni bardzo dokładnie przestrzegają wszystkich przepisów religijnych zawartych w Torze. Żydzi reformowani wychodzą z założenia, że tradycja żydowska może podlegać zmianom i dostosowywać się do zmieniającego się świata.

W Polsce przedwojennej żyli zarówno bardzo tradycyjni Żydzi, jak i Żydzi reformowani (wówczas zwani postępowymi) oraz wielu Żydów, którym życie religijne było raczej obojętne. Żydzi ortodoksyjni i postępowi różnili się podejściem do tradycji, a przez to inaczej obchodzili święta religijne, inaczej wyglądały modlitwy w ich synagogach.

Niektórzy odróżniali się także strojem: o ile większość Żydów nosiła stroje takie jak wszyscy dookoła, zgodne z obowiązującą wtedy modą, wielu Żydów ortodoksyjnych ubierało się na czarno, zakładali charakterystyczne kapelusze i tzw. chałaty, nosili też długie brody i pejsy. Ponadto wielu tradycyjnych polskich Żydów na co dzień mówiło w języku jidysz (języku żydowskim), podczas gdy pozostali posługiwali się raczej językiem polskim.

Modlitwa w synagodze.

MNIEJSZOŚĆ NARODOWA – to grupa obywateli, która jest mniej liczna od pozostałej części ludności danego kraju, w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją, ma świadomość swojej odrębności i dąży do jej zachowania.

GMINA ŻYDOWSKA – jednostka skupiająca Żydów z danego obszaru, prowadząca działalność religijną, charytatywną, edukacyjną i wychowawczą, zatrudniająca osoby pracujące dla danej społeczności żydowskiej, m.in. rabinów i nauczycieli.

SYNAGOGA – żydowski dom modlitwy i nauki.

CHEDER – żydowska szkoła religijna, w której uczniowie poznają zasady wiary, przepisy religijne, święte teksty.

MELAMED – nauczyciel w chederze.

JĘZYK JIDYSZ (JĘZYK ŻYDOWSKI) – język, który powstał w średniowieczu na bazie języka niemieckiego z wieloma słowami pochodzącymi z języka hebrajskiego oraz m.in. polskiego i rosyjskiego. Posługiwali się nim setki tysięcy Żydów w Europie Środkowej i Wschodniej.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Porozmawiaj z dziadkami, pradziadkami, lub innymi starszymi osobami, które pamiętają czasy przed II wojną światową. Zapytaj z kim się bawili na podwórku i z kim chodzili do szkoły? Czy byli wśród ich kolegów przedstawiciele innych narodowości lub religii?
2. Jakiej narodowości są Twoje koleżanki i koledzy ze szkoły lub podwórka?
3. Zastanów się czym różni się ludność dzisiejszej Polski od mieszkańców Polski przedwojennej?
4. Jakie religie potrafisz wymienić? Czy znasz osoby, które wyznają inną religię niż Ty?

03.08.1939

Wczoraj przyszedł list od Wujka Aarona z Berlina. Wujek od bardzo dawna nie pisał do nas, nawet kartek nie przysyłał. Mamusia przeczytała list chyba pięć razy i bardzo się martwiła. Wujek pisze, że sytuacja jest bardzo nieprzyjemna. Bojkotuje się sklepy należące do właścicieli żydowskich. Nie bardzo rozumiem, o co chodzi Wujkowi. Czy sklep pani Blumsteinowej też jest żydowski? A pana Mangera? A pana Pawlikowskiego?

PRZEŚLADOWANIA ŻYDÓW W RZESZY PRZED 1939

Pierwsze ustawy skierowane przeciwko Żydom weszły w życie zaraz po dojściu Adolfa Hitlera do władzy w Niemczech w 1933 roku i dążyły do usunięcia Żydów z życia publicznego. Żydzi nie mogli pracować jako urzędnicy, prawnicy, lekarze i wojskowi. Ograniczono również liczbę studentów i uczniów żydowskich w szkołach publicznych. Zabroniono nawet żydowskim aktorom występować w teatrach. Wprowadzone w 1935 roku ustawy norymberskie pozbawiały Żydów niemieckiego obywatelstwa i zabraniały małżeństw z nie-Żydami. Zgodnie z tymi ustawami za Żyda była uznana osoba, która miała przynajmniej troje dziadków pochodzenia żydowskiego. Starano się też stopniowo wyeliminować żydowskie firmy i fabryki przez odkupywanie ich od właścicieli po bardzo niskich cenach. Zwalniano żydowskich pracowników, zastępując ich niemieckimi. Zabroniono Żydom chodzić do kin, restauracji, uczęszczać do szkół i studiować na uniwersytetach.

Dla skuteczniejszej identyfikacji Żydów nazistowskie władze nakazały wszystkim osobom pochodzenia żydowskiego dodawać do swojego imienia drugie, typowo żydowskie – Izaak dla mężczyzn i Sara dla kobiet.

Nienawiść do Żydów w Niemczech znalazła wyraz w pogromie w nocy z 9 na 10 listopada 1938 roku, nazywanym Nocą Kryształową od szkła z wybitych szyb i okien wystawowych. Tej nocy zginęło 91 osób, setki synagog zostało podpalonych, zniszczono tysiące żydowskich sklepów, zdemolowano tysiące mieszkań. W tej sytuacji wielu Żydów emigrowało z Niemiec rządzonych przez nazistów, jednak nie wszystkich było stać na to, żeby wyjechać z całą rodziną.

„Chodzę do drugiej klasy, uczę się nie-
zbyt chętnie, ale nauka nie sprawia mi kłopotów. Rodzice doszli do wniosku, że ze względu na krewnych i znajomych powinniśmy się uczyć z bratem hebrajskiego. Do tego czasu właściwie nie rozumiałam, że jesteśmy Żydami, w ogóle nie zdawałam sobie sprawy, że istnieją jakieś różnice między ludźmi.”

S. Muller-Madej,
Dziewczynka z listy Schindlera

Po Nocy Kryształowej: rozbite witryny żydowskich sklepów.

ANTYSEMITYZM – wrogość i nienawiść w stosunku do Żydów.

NAZIZM – ideologia NSDAP - Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników pod przywództwem Adolfa Hitlera, która w latach 1933-1945 sprawowała władzę w Niemczech; cechuje ją skrajny nacjonalizm (przekonanie o wyższości własnego narodu nad innymi) oraz antysemityzm i antykomunizm wynikający z wiary w to, że komuniści i Żydzi doprowadzili do wszystkich nieszczęść, jakie spotkały Niemcy.

BOJKOT – zorganizowana masowa akcja rezygnacji z kupowania towaru bądź z korzystania z usług danej osoby, firmy, a nawet całego państwa. W latach 30. w nazistowskich Niemczech, ale także w Polsce, bojkot był przejawem antysemityzmu - zachęcano do omijania żydowskich sklepów, zakładów usługowych, przedsiębiorstw.

POGROM – gwałtowny wybuch przemocy przeciwko mniejszościowej grupie narodowej, etnicznej lub religijnej. Słowo to używane jest najczęściej w odniesieniu do zbiorowych, brutalnych aktów przemocy wobec Żydów.

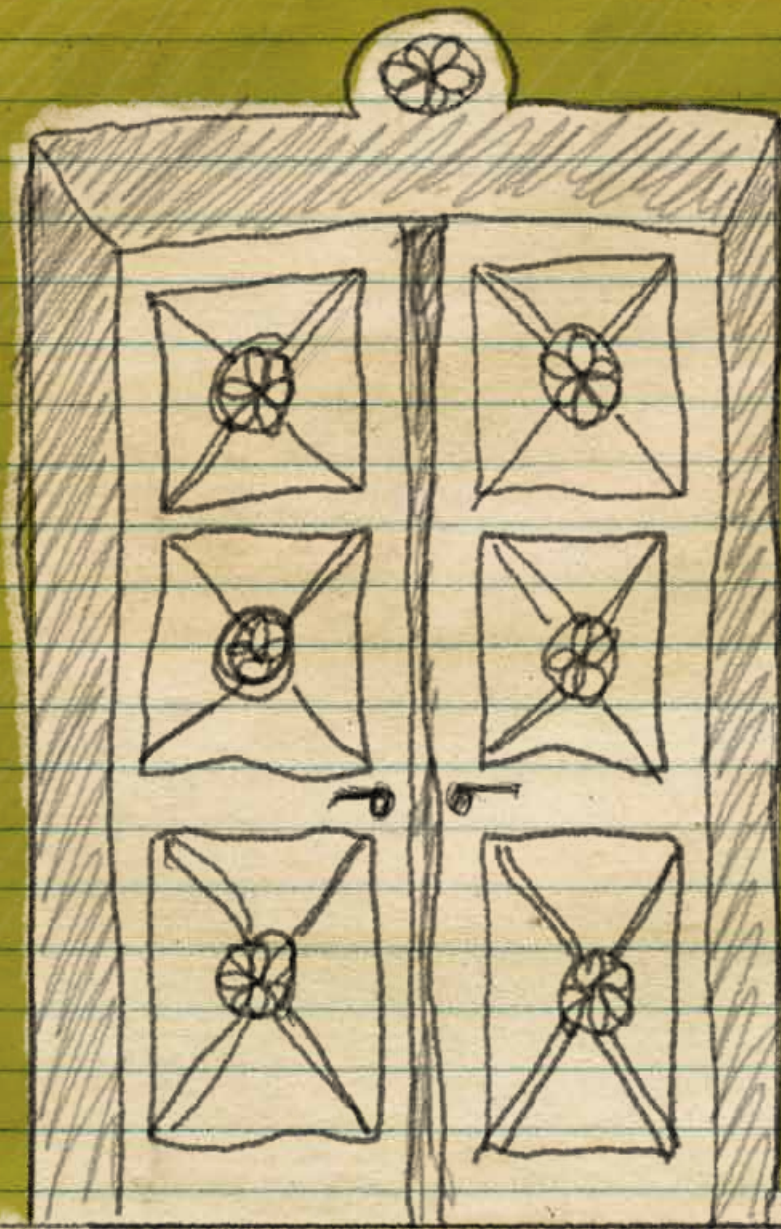
EMIGRACJA – opuszczenie rodzinnego kraju i wyjazd do innego. Emigracja może być spowodowana trudnymi warunkami bytowymi i poszukiwaniem lepszego miejsca do życia lub ciężką sytuacją polityczną, niezgodą na panujący w rodzinnym kraju system rządów.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Jak byś się czuł gdyby ktoś zabronił ci chodzić do kina, restauracji czy do parku tylko ze względu na twoje pochodzenie albo kolor skóry?
2. Czy kiedykolwiek w szkole lub na podwórku byłeś świadkiem ataku na kolegę lub koleżankę tylko dlatego, że byli inni od pozostałych? Czy uważasz takie postępowanie za dopuszczalne? Jak zareagowałeś?

20.08.1939

Dzisiaj przyszła znowu ciocia Wanda, a potem jeszcze odwiedził nas wujek Lejb z ciocią Chawą. Nie rozumiem, czemu nie mogłam z nimi posiedzieć! Rodzice zamknęli drzwi do dużego pokoju i wszyscy bardzo cicho rozmawiali. Mówili po żydowsku, dlatego wiem, że nie chcieli, żebym coś zrozumiała. Adam próbował podsłuchiwać, ale nie rozumiał ani słowa. Nie wiem co się stało, ale wszyscy wyglądali na zmartwionych.

NASTROJE TUŻ PRZED WYBUCEM WOJNY.

PAKT RIBBENTROP-MOŁOTOW

Już od wiosny 1939 roku sytuacja w Europie była bardzo trudna i napięta. Wiele osób przeczuwało, że dojdzie do wojny. 23 sierpnia 1939 roku w Moskwie podpisany został pakt o nieagresji pomiędzy III Rzeszą a ZSRR, od nazwisk podpisujących go osób nazwany paktem Ribbentrop-Mołotow. W tajnej części tego paktu znajdował się plan podziału Europy Środkowej i Wschodniej (Polski, Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii) pomiędzy te państwa.

W Polsce gorączkowo przygotowywano się do wojny. Obywatele, niezależnie od pochodzenia i wyznania, wpłacali pieniądze na dozbrojenie armii oraz zakup broni i sprzętu, angażowali się w budowanie umocnień i schronów. W czasie mobilizacji w 1939 roku powołano do wojska około 1 miliona polskich obywateli, w tym blisko 150 tysięcy Żydów (18%). W sierpniu 1939 roku większość społeczeństwa miała już pewność, że może dojść do wojny z Niemcami.

III RZESZA – określenie państwa niemieckiego w latach 1933-1945, kiedy władzę sprawowali naziści z Adolfem Hitlerem na czele.

ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (Związek Radziecki) – komunistyczne państwo ze stolicą w Moskwie istniejące w latach 1922-1991, obejmujące tereny wschodniej Europy i północnej Azji, zamieszkiwane przez 100 różnych narodowości, składające się z 15 republik.

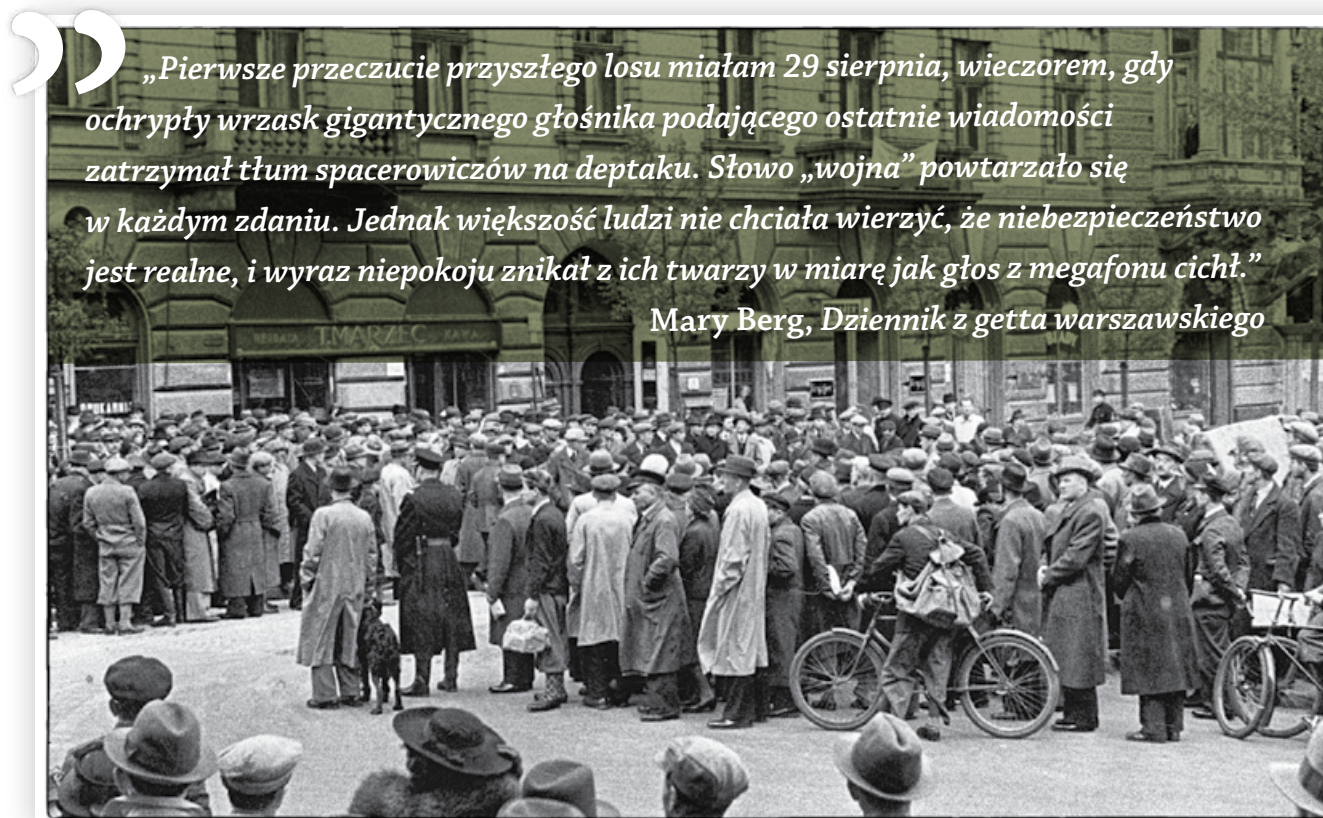
KOMUNIZM – ruch polityczny zmierzający do zlikwidowania nierówności społecznych (głównie różnic pomiędzy bogatymi a biednymi), zakładający zupełne zniesienie prywatnej własności i pełną kontrolę państwa nad przemysłem, rolnictwem, kulturą i edukacją, wrogi wobec wszelkich religii. Założenia komunizmu nigdy naprawdę nie znalazły odzwierciedlenia w rzeczywistości. Komunizm stał się zbrodniczym systemem, który pochłonął miliony ofiar.

MOBILIZACJA – postawienie w stan gotowości bojowej sił zbrojnych danego państwa, m.in. poprzez powołanie do wojska wszystkich osób, które odbyły przeszkolenie wojskowe.

PAKT O NIEAGRESJI – umowa zawierana między państwami, w której zobowiązują się one do utrzymywania pokoju i niedążenia do wojny.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Jak doszło do wybuchu II wojny światowej?
Kto zaplanował atak na Polskę?
2. Jak społeczeństwo przygotowywało się do wojny?
3. Z czym kojarzy Ci się słowo pokój? Kto powinien dbać o to by na świecie panował pokój?

„Pierwsze przeczucie przyszłego losu miałam 29 sierpnia, wieczorem, gdy ochrypły wrzask gigantycznego głośnika podającego ostatnie wiadomości zatrzymał tłum spacerowiczów na deptaku. Słowo „wojna” powtarzało się w każdym zdaniu. Jednak większość ludzi nie chciała wierzyć, że niebezpieczeństwo jest realne, i wyraz niepokoju zniknął z ich twarzy w miarę jak głos z megafonu cichł.”

Mary Berg, *Dziennik z getta warszawskiego*

Mieszkańcy Warszawy słuchają transmitowanego przez głośniki radiowe przemówienia ministra spraw zagranicznych Józefa Becka.

01.09.1939

Dzisiaj od rana nie rozumiałam, co się dzieje. To było straszne. Wyły syreny. Samoloty latały nisko, słysząc było wybuchy, wszyscy byli zdenerwowani, wystraszeni. Tata przyszedł bardzo wczesnie z pracy, powiedział, że zbombardowany został dworzec i koszary i zaraz włączył radio. Długo była cisza, a potem usłyszeliśmy słowa „A więc wojna”. Adam się uśmiechał i powiedział, że bardzo chciałby zobaczyć wojnę. Tata strasznie się zdenerwował i zaczął krzyczeć na Adama, że wojna to nie to samo, co zabawa ołowianymi żołnierzami, że na wojnie umierają ludzie i że wojna zawsze jest zła i nigdy nie przynosi nic dobrego. Dawno nie widziałam, żeby tata tak się zachowywał. Zawsze był taki spokojny, nigdy nie podnosił głosu. Potem znowu rodzice zamknęli się w swoim pokoju i długo rozmawiali.

WYBUCH II WOJNY ŚWIATOWEJ I UDZIAŁ ŻYDÓW W KAMPANII WRZEŚNIOWEJ

O świcie 1 września 1939 roku rozpoczął się atak wojsk niemieckich na Polskę. Nastąpił on bez oficjalnego wypowiedzenia wojny. Polski plan obrony kraju załamał się już w pierwszych dniach walk. Mimo ofiarności polskich obrońców Niemcy szybko odnieśli poważne sukcesy militarne, rozbijając kolejne oddziały i zbliżając się do Warszawy. Nocą z 6 na 7 września setki tysięcy mieszkańców opuściły stolicę. Zdecydowano także o ewakuacji urzędów państwowych, rządu i naczelnego dowództwa. Jednocześnie trwały przygotowania do obrony miasta.

17 września 1939 roku, zgodnie z ustaleniami paktu Ribbentrop-Mołotow, nastąpił atak ZSRR na Polskę. Już 19 września zajęte zostało Wilno, 21 września Grodno, a 22 września Lwów.

28 września skapitulowała Warszawa, 2 października załoga Helu. Ostatnia w tej kampanii bitwa pod Kockiem zakończyła się klęską i kapitulacją polskich oddziałów 6 października 1939.

Straty w kampanii wrześniowej były ogromne. Setki tysięcy polskich żołnierzy, wśród nich dziesiątki tysięcy Żydów, znalazły się w niewoli niemieckiej i sowieckiej.

Początek wojny. Wrzesień 1939 roku.

KAMPANIA WRZEŚNIOWA – pierwszy etap II wojny światowej, trwający od 1 września 1939 (ataku Niemiec na Polskę) do 6 października 1939 (kapitulacji ostatnich polskich oddziałów i zakończenia walk); okres obrony terytorium Polski przed wojskami III Rzeszy i ZSRR.

EWAKUACJA – zorganizowana akcja przeniesienia grupy osób z rejonu, w którym występuje zagrożenie, do bezpiecznego miejsca.

KAPITULACJA – oficjalne poddanie się nieprzyjacielowi.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Z czym kojarzy Ci się słowo „wojna”? Czy znasz kogoś kto przeżył wojnę?
2. Zapytaj rodziców, dziadków, pradziadków o losy Waszej rodziny w czasie II wojny światowej.
3. Podczas ewakuacji można zabrać ze sobą tylko najważniejsze rzeczy. Jakie przedmioty wydają Ci się najpotrzebniejsze, co zabrałbyś/zabrałabyś ze sobą, gdybyś nagle musiał/musiała opuścić dom?

„Wojna wybuchła! Złe przeczucie stało się rzeczywistością, koszmarem. (...) W pierwsze dni oblężenia Warszawy podczas nieustannych nalotów zbiegaliśmy na dół do sieni, przekonani, że grube mury i konstrukcja klatki schodowej uchronią nas od pocisków. Tuląc się do siebie nasłuchiwalismy złowrogiego warkotu, modliliśmy się, błagając Boga o ratunek. Ale huk najwidoczniej ogłuszył i samego Boga.”

Halina Birenbaum, Nadzieja umiera ostatnia

15.10.1939

Byłam dzisiaj w szkole i stało się coś okropnego. Na drugiej lekcji do klasy wszedł człowiek ubrany w mundur i wysokie buty. Trzasnął drzwiami a potem powiedział, że wszystkie Żydówki mają natychmiast opuścić lekcję. Powiedział, że od teraz nie mamy prawa przychodzić do szkoły. Ja, Lea, Rebeka i Cyla wstałyśmy natychmiast i wyszłyśmy. Niektóre dziewczynki płakały. Czy to znaczy, że już nigdy nie zobaczę Kasi i innych koleżanek? Dlaczego one mogą przychodzić dalej do szkoły a my nie?

26.10.1939

Dzisiaj Adam wytłumaczył mi, że nie ma już Polski, tylko jest Generalna Gubernia. I że teraz rządzą nami Niemcy i że będzie strasznie. Ale przecież nie może być tak źle. Moja przyjaciółka Rita jest Niemką. Jej tata jest Niemcem i jest taki miły! To nie może być prawda, że Niemcy są tacy źli, jak powiedział Adam! Zastanawiam się gdzie jest Rita... tak bardzo chciałabym z nią porozmawiać.

UTWORZENIE GENERALNEJ GUBERNII

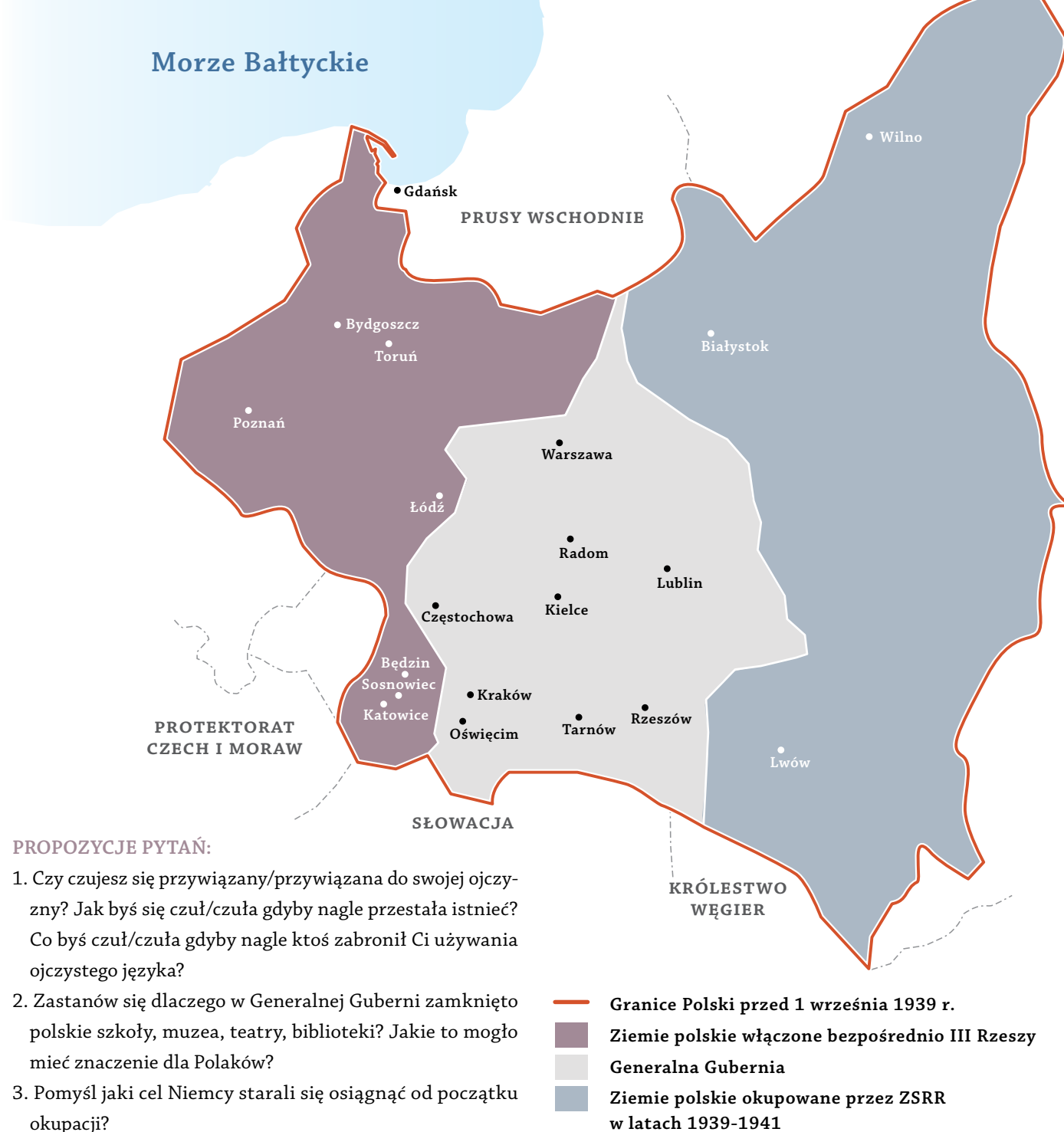
Tereny Polski, które znalazły się pod okupacją niemiecką, zostały podzielone: część została przyłączona do III Rzeszy, a z pozostałych 26 października 1939 roku utworzono całkowicie zależne od III Rzeszy Generalne Gubernatorstwo (GG) ze stolicą w Krakowie.

Plany nazistów zakładały całkowite zniemczenie tych terenów w przyszłości i deportację Polaków na wschód. Zapowiedzią tej polityki było zmienianie nazw miast i ulic na niemiecki, przesiedlanie miejscowej ludności, sprawdzanie niemieckich osadników. Na obszarze GG zlikwidowano polskie szkoły wyższe i średnie, zamknięto muzea, teatry, większość bibliotek, wywożono lub niszczone dobra kulturalne.

Poza tym naziści dążyli do jak największego wykorzystania tych terenów pod względem gospodarczym. Rabowali surowce i wyposażenie zakładów przemysłowych, rekwirowali żywność, a mieszkańców wykorzystywali jako robotników przymusowych na miejscu lub wywozili do pracy w głąb Niemiec.

Już od jesieni 1939 roku Żydów z terenów włączonych do III Rzeszy zaczęto masowo przesiedlać na tereny Generalnego Gubernatorstwa.

OKUPACJA – zajęcie całości lub części terytorium danego państwa przez wojsko innego, nieprzyjacielskiego państwa i wprowadzenie tam podporządkowanej mu władzy.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Czy czujesz się przywiązany/przywiązana do swojej ojczyzny? Jak byś się czuł/czuła gdyby nagle przestała istnieć? Co byś czuł/czuła gdyby nagle ktoś zabronił Ci używania ojczystego języka?
2. Zastanów się dlaczego w Generalnej Guberni zamknięto polskie szkoły, muzea, teatry, biblioteki? Jakie to mogło mieć znaczenie dla Polaków?
3. Pomyśl jaki cel Niemcy starali się osiągnąć od początku okupacji?

23.11.1939

Wczoraj przyszedł do nas jakiś pan w ciemnym płaszczu i czarnym kapeluszu. Chodził po mieszkaniu, jakby był u siebie, oglądał meble, zaglądał do każdego kąta. Mama stała w przedpokoju i nic nie mówiła. Przecież powinna go wyrzucić za drzwi i nie pozwolić mu tak się panoszyć! Potem wyszła za nim na korytarz i o czymś rozmawiali. Jak wróciła do domu, to poszła do kuchni i słyszałam, że płacze. Dopiero kiedy tata przyszedł z pracy, dowiedziałam się, co się dzieje.

Mama zawołała nas wszystkich i powiedziała, że mamy tydzień, żeby wyprowadzić się z naszego domu i znaleźć inne mieszkanie. I że możemy zabrać tylko najpotrzebniejsze rzeczy i ubrania, bo nasze meble mają tu zostać. Adam zapytał, dlaczego mamy się wynosić z naszego domu i jakim prawem ktoś chce nam go zabrać. Rodzice nie odpowiedzieli, tylko patrzyli na siebie.

Poza tym mama przyniosła dzisiaj do domu coś dziwnego. Takie paski białego materiału z niebieską gwiazdą. I powiedziała, że teraz trzeba te opaski nosić na ramieniu. Tylko ja nie muszę, bo nie mam jeszcze 10 lat. Kiedy zapytałam, po co w ogóle te opaski, mama powiedziała „Żeby było widać, że jesteśmy Żydami” i rozplakała się. Wolałam już o nic więcej nie pytać, ale zupełnie tego wszystkiego nie rozumiem. Musimy nosić te opaski, wyprowadzać się. Czy Kasia i Rita też muszą się wyprowadzać? Za dwa lata będę miała już 10 lat. Nie chcę nosić opaski jeżeli inni nie będą jej nosić!

02.12.1939

Jesteśmy już w nowym mieszkaniu. Jest bardzo małe i brzydko tu pachnie. Nie ma tu łazienki. Musimy spać na materacach na podłodze, bo nasze łóżka zostały w domu. W pokoju moim i Adama jest tylko taki materac, skrzypiąca szafa i mały stolik. Rodzice mają materac, dwa krzesła i trochę lepszą szafę. W kuchni jest tylko piec, stół i taborety, a w kącie stoi wielka miednica i dwa wiadra. Po wodę trzeba chodzić na podwórze. Tęsknię za naszym domem... Podobno mieszka tam teraz ktoś inny...

Czasem wychodzimy z Adamem na podwórko. Tutaj dookoła mieszka trochę dzieci. Niektóre znam z widzenia, ze szkoły. Ale chyba nie mają ochoty z nami rozmawiać ani bawić się. Nie zwracają na nas uwagi. Wczoraj usłyszałam jak stróż, patrząc na nas, mówił do swojej żony „Nareszcie ktoś z nimi zrobi porządek”. Czy ja coś złego zrobiłam? Albo Adam? Kto i dlaczego miałby „zrobić z nami porządek”? Chciałam zapytać tatę, ale ostatnio niewiele z nami rozmawia. Przeszedł chodzić do pracy, zamyka się w pokoju i czasem wydaje mi się, że jest gdzieś bardzo daleko, chociaż siedzi tuż obok.

PRZEŚLADOWANIA ŻYDÓW W OKUPOWANEJ POLSCE

Po zajęciu terenów Polski przez III Rzeszę od razu wprowadzono zarządzenia pozbawiające praw ludność żydowską. Żydowscy właściciele sklepów, kawiarni i warsztatów musieli umieszczać gwiazdę Dawida na drzwiach lub witrzynach. W wielu miastach Żydzi nie mogli przychodzić do miejsc publicznych: restauracji, kawiarni lub parków, a czasami nawet korzystać ze środków komunikacji publicznej. Przejmowano przedsiębiorstwa, fabryki należące do Żydów, zostawiając jedynie małe sklepiki i warsztaty. Równocześnie rabowano żydowskie mieszkania, zabierając pieniądze, biżuterię i inne cenne przedmioty. Zablokowano należące do Żydów konta bankowe, uniemożliwiano im pobieranie pensji i zasiłków. Żydowskich nauczycieli, lekarzy, prawników zwalniano z pracy, a dzieci żydowskie nie miały prawa do kontynuowania nauki. Wszystkich Żydów w wieku od 14 do 60 lat zmuszano do ciężkiej pracy fizycznej, nawet po 12 godzin dziennie.

Generalny Gubernator Hans Frank 23 listopada 1939 roku wydał rozporządzenie mówiące, że: „wszyscy Żydzi i Żydówki, przebywający w Generalnym Gubernatorstwie, a mający skończone 10 lat życia, obowiązani są nosić, zaczynając od 1 grudnia 1939 roku, na prawym rękawie biały pasek szerokości co najmniej 10 cm, zaopatrzony w gwiazdę syjońską”. Wprowadzenie przymusu noszenia opasek z gwiazdą Dawida stanowiło jeden z wielu kroków na drodze do całkowitego rozdzielania ludności żydowskiej od nieżydowskiej.

Kontrolowanie opasek z gwiazdą Dawida.

PRACA PRZYMUSOWA – praca wykonywana przez daną osobę wbrew jej woli i bez wynagrodzenia lub za bardzo niewielką opłatą.

GWIAZDA DAWIDA – „tarcza Dawida”, sześcioramienna gwiazda, składająca się z dwóch zachodzących na siebie trójkątów; jeden z najważniejszych symboli żydowskich.

Kobiety z opaskami z gwiazdą Dawida na rękawach.

Chłopiec sprzedający opaski z Gwiazdą Dawida.

Myśleliśmy, że najgorsze mamy za sobą. Koniec bombardowania. Jacyż wtedy byliśmy naiwni; dopiero okupacja ukazała prawdziwe oblicze wroga. Warszawa poddała się. (...) Wygłodzeni warszawiacy tłoczyli się w kolejkach, z których hitlerowcy od razu wyciągali Żydów i bili ich straszliwie. Już zatem na samym wstępie zaczęli dzielić swe ofiary na „lepsze” i „gorsze” (...). Utworzyli dzielnice przeznaczone tylko dla Niemców, dzielnice osobne dla Polaków, osobne dla Żydów. Aby nie mieć kłopotu z odróżnianiem Żydów (...), kazali im nosić specjalną opaskę z gwiazdą Dawida; teraz łatwiej mogli znęcać się nad nimi, opaska grała rolę znaku rozpoznawczego. Rodzice znaleźli pokój na Muranowskiej w kamienicy nr 7/9 u pewnej dentystki, Żydówki. W pięciopokojowym mieszkaniu gnieździły się już cztery rodziny (...). Mieszkaliśmy tam w pięcioro przez dwa lata – do wysiedlenia.

Halina Birenbaum, *Nadzieja umiera ostatnia*

Warszawa. Tramwaj przeznaczony tylko dla Żydów.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Naziści dzielili ludzi na „lepszych” i „gorszych”. Czy byłeś/byłaś świadkiem sytuacji, w której ktoś określał pewną grupę ludzi jako gorszą? Co wtedy pomyślałeś/pomyślałaś?
2. W czasie niemieckiej okupacji Żydzi musieli nosić na ramieniu opaski z gwiazdą Dawida, żeby każdy mógł poznać, że są Żydami. Wyobraź sobie, że mieszkasz w innym kraju – co byś czuł/czuła, gdyby kazano Ci nosić na ramieniu opaskę informującą wszystkich dookoła o Twoim pochodzeniu?
3. Opisz postępowanie nazistów wobec Żydów. Jakie były różnice w traktowaniu Żydów i innych grup ludności?

13.11.1940

Znowu będziemy się wyprowadzać. Mam nadzieję, że do jakiegoś lepszego mieszkania. Chociaż mama, jak o tym mówi, to jest bardzo poważna i nie wygląda na zadowoloną. Zaczęła już pakować wszystkie nasze rzeczy i wydaje mi się, że jest ich jakoś mniej, niż kiedy wyprowadzaliśmy się z naszego domu. Adam mówi, że tym razem będziemy się przenosić do dzielnicy. Wszyscy mówią „dzielnica”, „dzielnica”, a ja nie wiem o co chodzi. Adam próbował mi wytłumaczyć, ale chyba sam nie wie i tylko się wymądrza, bo jest starszy... Nie rozumiem dlaczego nie możemy mieszkać wśród naszych sąsiadów? Czy teraz już zrobią z nami „porządek”?

20.11.1940

Już wiem jak wygląda ta dzielnica tylko dla Żydów. Wszyscy tutaj nazywają ją gettem. Nigdy wcześniej nie słyszałam tego słowa, ale teraz już wiem co ono oznacza. Getto to

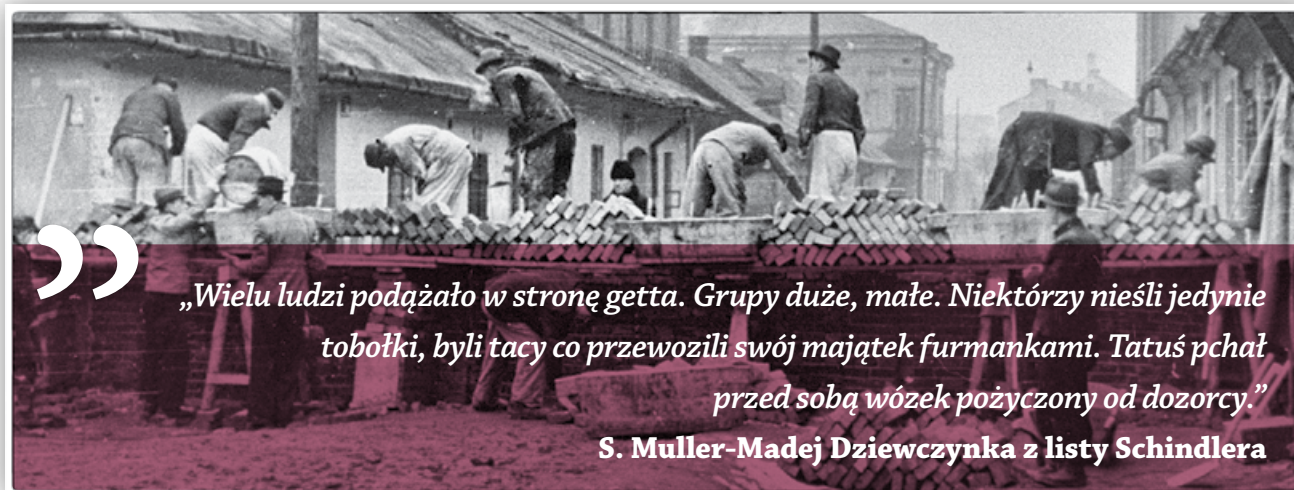
kilka ulic w tej starszej, brzydszej części miasta. Dokoła ktoś zbudował wielki płot. Jest tak wysoki, że nawet gdybym stanęła Adamowi na ramionach, to nie mogłabym zajrzeć na drugą stronę. Czyli będziemy mieszkać po tej drugiej stronie płotu. Można tam wejść tylko jedną bramą, przy której stoi taka budka jak dla wartownika. Widzieliśmy dzisiaj dużo ludzi, którzy wchodzili przez tę bramę. Nieśli torby, walizki, worki, niektórzy pchali wózki z jakimiś meblami. Widziałam pana Mangerę z żoną, jak wchodzili do getta. Pan Manger miał sklep niedaleko naszego domu i mama kupowała u niego słodycze.

TWORZENIE GETT. PRZESIEDLENIA DO GETT.

Już od początku okupacji Niemcy zaczęli oddzielać Żydów od reszty społeczeństwa. Najpierw poprzez oznakowanie gwiazdami Dawida, zakaz przebywania w niektórych miejscach publicznych i korzystania z publicznego transportu, później poprzez tworzenie zamkniętych dzielnic – gett. W większych miastach getta były otoczone murem i prowadziły do nich strzeżone bramy, w mniejszych – granice getta wyznaczał płot lub ogrodzenie z drutu kolczastego. W niektórych miejscowościach granice getta były umowne – Żydom nie wolno było wychodzić poza obręb określonych ulic, za ich przekroczenie, bez odpowiedniej przepustki groziła kara śmierci. Często getta powstawały w najbardziej zaniedbanych częściach miast. Do gett trafiała cała ludność żydowska z danego miasta, w późniejszym okresie także z okolicznych mniejszych miejscowości. Wszystkich nieżydowskich mieszkańców zmuszano do opuszczenia terenów przeznaczonych pod getto.

Getta tworzone tylko na terenie Europy Wschodniej i Środkowej: na okupowanych terenach Polski, Związku Radzieckiego, Czechosłowacji, Jugosławii i Węgier (tam pierwsze getto powstało dopiero w 1944 roku). W Europie Zachodniej getta były rzadkością (tylko w Belgii i Holandii ograniczono miejsce zamieszkania Żydów do większych miast). Pierwsze getto na terenie okupowanej Polski powstało w październiku 1939 roku w Piotrkowie Trybunalskim. Największe getta znajdowały się w Warszawie i Łodzi. Do gett na wschodzie przesiedlano również Żydów z Europy Zachodniej m.in. z Niemiec, Austrii i Czech.

„Wielu ludzi podążało w stronę getta. Grupy duże, małe. Niektórzy nieśli jedynie tobołki, byli tacy co przewozili swój majątek furmankami. Tatuś pchał przed sobą wózek pożyczony od dozorczy.”

S. Muller-Madej Dziewczynka z listy Schindlera

Budowa muru getta.

GETTO – w czasie II wojny światowej wyznaczony przez nazistów obszar miasta, często otoczony murem lub płotem, do którego przymusowo przesiedlano Żydów z danej miejscowości i okolic. Niemcy początkowo by nie wywoływać paniki wśród Żydów zamiast słowa getto używali określenia dzielnica żydowska. Mieszkańcy getta nazywali teren poza nim „stroną aryjską”.

„ARYJCZYCY” – błędne określenie wynikające z nieprawdziwej teorii mówiącej o wyższości ludzi o jasnej karnacji, posługujących się europejskimi językami, nad innymi. W nazistowskich Niemczech przekonanie o wyższości narodu niemieckiego stało się podstawą do prześladowania Żydów, Romów i innych narodowości uznanych za „nie-aryjskie”.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Co się stało z żydowskimi mieszkańcami miast i miasteczek okupowanej Polski? W jaki sposób Niemcy oddzielili Żydów od ich przedwojennych sąsiadów, znajomych i przyjaciół?
2. Jak byś się czuł/czuła gdybyś musiał/musiała opuścić na zawsze swój dom i zostawić tam wszystkie ulubione rzeczy?
3. Wyobraź sobie, że część miejscowości, w której mieszkasz, została otoczona wysokim murem i nie wolno Ci jej opuszczać. Czego najbardziej by Ci brakowało?

25.11.1940

Musimy teraz mieszkać w jednym mieszkaniu ze Sternami. Sternowie mają troje bardzo małych dzieci. My zajmujemy we czworo jeden pokój, a ich pięcioro drugi. Kuchnia jest wspólna. Wcześniej ich nie znaliśmy, bo oni mieszkali gdzieś na wsi, ale musieli się przenieść do getta w mieście. Pani Sternowa jest bardzo miła, ale bardzo dziwnie mówi po polsku. Z mężem rozmawia tylko po żydowsku i do dzieci też mówi po żydowsku. Pan Stern wygląda trochę groźnie. Jest bardzo wysoki, chudy i nosi długą brodę. Podobno wszyscy tutaj mają tak ciasno jak my. Mama mówi, że inni mają nawet gorzej.

WARUNKI W GETCIE

Bardzo często w trakcie przymusowej przeprowadzki do gett rodzinom żydowskim pozwalano zabrać tylko najpotrzebniejsze rzeczy i ściśle określoną, niewielką kwotę pieniędzy. W związku z tym przenosząc się do getta, Żydzi tracili większość swojego majątku. Żydów obowiązywał zakaz opuszczania getta, tylko nieliczni, którzy posiadali specjalne pozwolenia mogli wyjść poza jego teren. W gettach panowała zawsze ogromna ciasnota. Zazwyczaj w jednym pomieszczeniu mieszkało razem 8-10 osób.

Głód był we wszystkich gettach bardzo poważnym problemem. Jedzenie było racjonowane. Mieszkańcy getta żywili się głównie burakami, ziemniakami, kaszą i czarnym chlebem. Mięso, cukier lub masło były towarem bardzo rzadkim. Tylko dzieci mogły dostawać mleko. Ze względu na niewystarczającą ilość żywności, do getta nielegalnie przynoszono jedzenie, co wiązało się z ogromnym ryzykiem. Zajmowały się tym głównie dzieci, ponieważ były małe i zwinne i łatwiej im było szybko przedostać się poza mur getta i wrócić.

Warunki w getcie sprawiały, że ludzie tracili chęć i siły do życia. Wykorzystywani do niewolniczej pracy, głodni i chorzy, bez lekarstw i odpowiedniej opieki, mieli niewielkie szanse przetrwania. Bardzo trudne było położenie dzieci i osób starszych wymagających szczególnej troski. Warunki stworzone przez Niemców w gettach odpowiadały ich planom zmierzającym do wyniszczenia ludności żydowskiej.

Ulica w getcie. Mężczyzna i chłopiec noszą opaski z gwiazdą Dawida.

KARTKI ŻYWNOŚCIOWE – kupony pozwalające bezpłatnie nabyć ściśle określoną ilość danego towaru; w czasie wojny i tuż po wojnie kartki obowiązywały w większości krajów Europy, ze względu na poważne problemy z zaopatrzeniem w żywność.

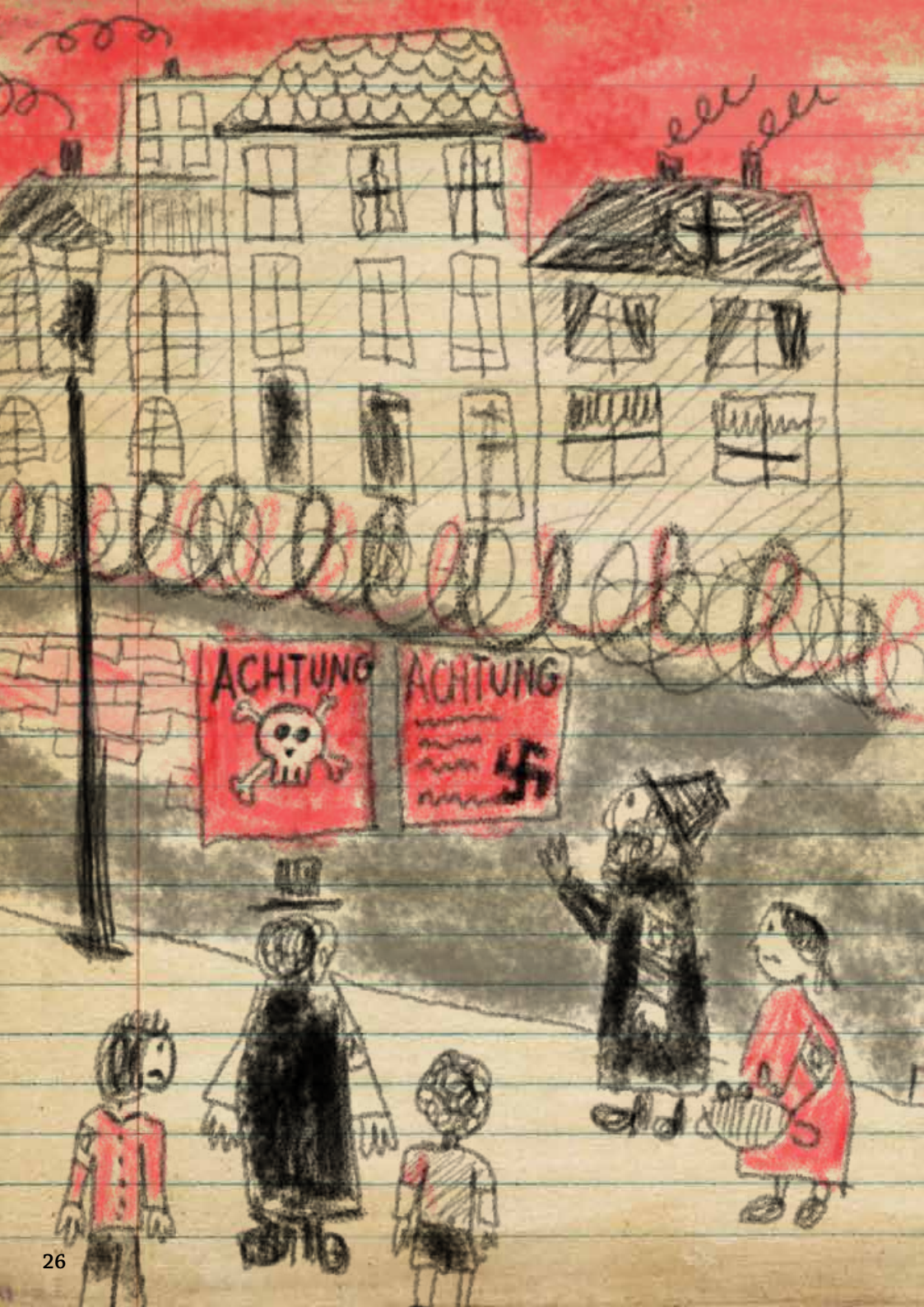
REGLAMENTACJA ŻYWNOŚCI – ograniczenie wolnego handlu produktami spożywczymi, towary reglamentowane wydaje się na podstawie kartek żywnościowych.

„Mieszkanie na Czarnieckiego przedstawiało straszny widok. Mamusia dostała szoku, coś tam wykrzykiwała, że woli nie żyć, niż choćby jeden dzień wegetować w tych warunkach. (...) Nie brakuje mi fantazji, ale nie mogłam sobie wyobrazić, że z tym mieszkaniem można cokolwiek zrobić – to bardzo ciemny pokój z kuchnią i ubikacją w podwórzu. Wszystko straszliwie brudne, pełne czarnego robactwa.”

*S. Muller-Madej,
Dziewczynka z listy Schindlera*

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Przypomnij sobie wszystkie wczorajsze posiłki – ile ich było, co jadłeś/jadłaś. Czy wystarczyłaby Ci połowa z tego? A jedna czwarta?
2. W czasie wojny brakowało żywności, szczególnie w gettach ludzie bardzo cierpieli z powodu głodu. Dzisiaj też jest wiele dzieci na świecie, które nie mają jedzenia, a czasem brakuje im też wody. Czy Tobie zdarza się marudzić przy posiłku? Co zrobić, żeby nie marnować jedzenia?
3. Na podstawie tego co przeczytałeś/przeczytałaś, spróbuj wyjaśnić dlaczego naziści tworzyli getta?

15.10.1941

Od dzisiaj nie można wychodzić z getta bez pozwolenia. Przy bramie, w tej budce, rzeczywiście stoją strażnicy. Widziałam ich dzisiaj i jeden z nich miał karabin. Na murach i na słupach Niemcy wywiesili ogłoszenia, że jak ktoś opuści getto, to grozi kara śmierci. Ciągłe wieszają jakieś ogłoszenia i grożą różnymi karami.

Ostatnio na przykład zabierali wszystkim futrzane płaszcze, nawet małe kawałki futra i grozili, że jak u kogoś znajdą pochowane, to zabiją.

WARUNKI W GETCIE

Mimo, że większość majątku rodzin żydowskich trafiających do getta została już odebrana przez Niemców lub pozostała po drugiej stronie muru, również w getcie miały miejsce rekwizycje. Żydom odbierano wszystko, co mogło być potrzebne armii niemieckiej i ludności III Rzeszy, na przykład w wielu gettach zabierano futra i ciepłą odzież albo metalowe przedmioty, które następnie przetwarzano i wykorzystywano w niemieckich zakładach przemysłowych jako surowiec.

Ponadto naziści wykorzystywali uwięzionych w gettach Żydów jako darmową siłę roboczą. Zmuszano ich do niezwykle ciężkiej pracy fizycznej po kilkanaście godzin na dobę. Przymusowi robotnicy byli bici i upokarzani.

REKWIZYCJA – zabranie czyjejś własności, np. żywności, przez władze cywilne lub wojskowe.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Jak reagujesz kiedy ktoś bez pozwolenia pożyczka Twoje rzeczy? Jak byś się czuł, gdyby ktoś zabrał coś Twojego, na czym bardzo Ci zależy?
2. Dlaczego prawo własności jest tak ważne?
3. Gdzie i jak pracują twoi rodzice? Dlaczego ich praca jest tak ważna? Co by się stało gdyby musieli pracować, ale nie otrzymywali za to zapłaty?

Rewizja dokonywana przez Niemców w mieszkaniu żydowskiej rodziny.

„Znowu jeździ auto z głośnikiem. Czekamy wszyscy z zapartym tchem, co z tego wyniknie. Tym razem nic groźnego. Wszyscy mieszkańcy getta mają oddać futra, nawet przybrania z futer. Oczywiście pod karą śmierci. (...) Pod każdy dom podjeżdża ciężarówka, ludzie wrzucają wszystko, co jest choćby podobne do futra. Wielu ma ponure miny, nawet te stare futra były ich jedynym ciepłym okryciem. Inni z furią tną futra na kawałki i wrzucają do pieca. Na klatkach schodowych aż śmierdzi od dymu. Wtedy wpadają Niemcy, kierując się gęstością dymu, i walą ludzi kolbami karabinów do krwi.”

**S. Muller-Madej,
Dziewczynka z listy Schindlera**

20.05.1942

Wszystkie dzieci tutaj mają wszy. I wielu dorosłych też. Mama smaruje mi wieczorami głowę specjalnym płynem i czesze mi włosy nad gazetą. Wszy są okropne, bardzo swędzi mnie głowa, mama mówi, że najlepiej byłoby obciąć mi włosy, ale ja nie chcę wyglądać jak chłopak.

29.05.1942

Dzisiaj widziałam pana Jankowskiego, naszego lekarza. Był przy naszych narodzinach, tak opowiadała nam mama. A potem zawsze przychodził, wysoki, kościsty, wyprostowany, z dużą skórzaną torbą, w której było pełno skarbow. Uwielbiałam do niej zaglądać, patrzeć, jak pan doktor wyjmował fiołki z lekarstwami, strzykawkę, stetoskop (nie wiedziałam, że tak się nazywa, ale Adam mi powiedział) i plik karteczek, na których zapisywał recepty. Pan Jankowski pozwolił mi kiedyś posłuchać, jak bije serce Adama. Dzisiaj pan Jankowski szedł bardzo powoli ulicą koło naszego domu. Jak zwykle miał swoją skórzaną torbę, ale był bardziej zgarbiony. Chodzi po ulicach getta i pomaga wszystkim chorym, a zwłaszcza dzieciom. W swojej torbie już prawie nie ma lekarstw, stetoskopu też już prawie nie wyjmuje. Strasznie dużo ludzi choruje. Mama bardzo się martwi, żebyśmy się nie zarazili, więc prawie nie pozwala nam wychodzić. Sternowie ze swoimi dziećmi też nie wychodzą.

WARUNKI W GETCIE

Zatłoczenie w gettach sprawiało, że trudno było utrzymać czystość i higienę. Brak wody i nieogrzewane pomieszczenia sprzyjały rozwojowi chorób, które, przy niedostatecznej ilości leków i opieki medycznej, wywoływały epidemie. Najczęściej chorowano na tyfus i gruźlicę. Żydzi w getcie często cierpieli z powodu niedożywienia. Nawet te choroby, które w normalnych warunkach uchodziły za niezbyt groźne, w getcie mogły okazać się śmiertelne – brakowało należytej opieki lekarskiej, poza tym osłabieni głodem i ciężką, wyniszczającą pracą ludzie tracili odporność.

TYFUS – bardzo ciężka, często śmiertelna choroba zakaźna, przenoszona przez wszy i pchły, objawia się m.in. nagłą, bardzo wysoką gorączką, bólem głowy, wysypką w postaci czerwonych plam i grudek.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Kiedy ostatnio chorowałeś/chorowałaś? Jak długo trwało leczenie? Kto się Tobą opiekował?
2. Zastanów się do czego miały prowadzić trudne warunki stworzone przez Niemców w gettach?
3. Przeczytaj trzy cytaty powyżej. Co było szczególnie uciążliwe dla Wandy Lubelskiej, Mary Berg i Stelli Muller-Madej kiedy przebywały w gettach?

“Znów ubyło wiele przedmiotów z naszego mieszkania, ale na to już nikt nie zwraca uwagi. Widzimy tu codziennie dziesiątki osób umierających, w naszym domu ciągle ktoś umiera, na cmentarzu już nie mają gdzie chować, ulica cuchnie mieszaniną najstraszniejszych zapachów...”

Wanda Lubelska, Listy z getta

„Zaczęło się upalne lato. Coraz bardziej daje się odczuć tłok, brak jakiegokolwiek odosobnionego miejsca, gdzie można usiąść i ochłodzić się. Wszędzie paskudny zapach, słodko-kuchенno-brudny. Łażę po piwnicach, może tam uda się schronić przed upałem i ludźmi, ale i tu każdy kąt jest wykorzystany.”

**S. Muller-Madej,
Dziewczynka z listy Schindlera**

„Brak chleba staje się coraz bardziej dotkliwy. Dostajemy bardzo mało na oficjalne kartki żywnościowe, a na czarnym rynku funt chleba kosztuje teraz dziesięć złotych. Chleb jest czarny i smakuje jak trociny. Biały chleb kosztuje od piętnastu do siedemnastu złotych. Po stronie „aryjskiej” ceny są dużo niższe.”

**Mary Berg,
Dziennik z getta warszawskiego**

Kobieta sprzedająca w getcie mleko.

15.06.1942

Wczoraj przyszła do nas pani Hirsz i bardzo długo rozmawiała z mamą i tatą. Zawołała mnie i Adasia i długo nam się przyglądała. Czułam się bardzo dziwnie, bo moje ubrania są pocerowane i stare. W getcie nikt nie ma ładnych sukienek i sweterków. Ale pani Hirsz bardzo się podobały moje blond włosy. Dotknęła moich włosów i powiedziała, że mam „dobre wygląd”. Nie wiem, co to znaczy. Mamusia często mówi, że jestem bardzo ładna, ale to chyba nie to samo.

19.06.1942

Dzisiaj przyszła do nas Lea, najmłodsza córka pani Lewinowej. Lea ma pięć lat i wielkie czarne oczy. Pani Lewinowa jest sama z pięciorgiem dzieci. Jej mąż pracował w przedsiębiorstwie komunikacyjnym, ale zabrali go na roboty do Niemiec razem z grupą dwustu Polaków. W przedsiębiorstwie nikt nie wie, że pan Lewin jest Żydem. Ma inne dokumenty i w tych dokumentach nazywa się Kowalski. Pani Lewinowa była u Mamy i wszystko jej opowiedziała. Teraz nie wiadomo, gdzie jest pan Lewin, ale pani Lewinowa pociesza się, że przynajmniej nie wiedzą, skąd pochodzi.

MOŻLIWOŚCI WYDOSTANIA SIĘ Z GETTA.

POZA GETTEM – „NA ARYJSKICH PAPIERACH”

Zdarzały się próby uciezek z getta, jednak zawsze była to niezwykle trudna decyzja. Ucieczka musiała być starannie przygotowana i przemyślana – złapany na próbie ucieczki Żyd był karany śmiercią. Łatwiej było wydostać się z getta otwartego, mniej izolowanego od nieżydowskiej części miasta.

Przypadki uciezek nasilały się zwłaszcza, gdy słyszano o możliwej deportacji do obozów i likwidacji getta. Po przedostaniu się na „aryjską” stronę uciekinier, aby przeżyć, musiał zwykle korzystać z pomocy innych osób, które ukrywały go w bezpiecznym miejscu, bądź pomagały w inny sposób.

Życie poza gettem było bardzo trudne. Nawet te osoby, których wygląd nie zdradzał żydowskiego pochodzenia i które posiadały wszystkie wymagane przez władze niemieckie dokumenty, nie mogły czuć się zupełnie bezpieczne. Istniało ryzyko, że ktoś je rozpozna i zdradzi ich prawdziwą tożsamość. Musiały liczyć się także z tym, że mimo wszystko padną ofiarą prześladowań, jakie dotykały polskie społeczeństwo pod niemiecką okupacją, np. zostaną wysłane do obozu pracy lub obozu koncentracyjnego albo do Niemiec jako robotnicy przymusowi.

*Ciągle te same wyrazy: kenkarta, aryjski.
Mama wytłumaczyła mi, że to po niemiecku, ale nie wyjaśniła, co znaczą te słowa. Ja jednak wiem, że te dwie rzeczy są potrzebne, aby przeżyć.
A my ich nie mamy.”*

*Roma Ligocka,
Dziewczynka w czerwonym płaszczyku*

Niemiecki żołnierz sprawdza dokumenty.

„DOBRY WYGLĄD” – określenie z okresu okupacji niemieckiej, oznaczające wygląd uważany za „nieżydowski”, czyli np. blond włosy, jasne oczy; osoby z „dobrym wyglądem” miały większą szansę na ukrycie się poza gettem.

„ARYJSKIE PAPIERY” – fałszywe dokumenty umożliwiające uciekinierom z getta przyjęcie nowej tożsamości i podawanie się za nie-Żydów, co dawało im szansę przeżycia. Zazwyczaj potrzebna była metryka chrztu wydawana przez parafie i klasztory, kenkarta czyli dowód tożsamości wydawany przez władze niemieckie oraz zaświadczenie o zameldowaniu. Fałszywe dokumenty można było także kupić na czarnym rynku, ale to wiązało się z ogromnymi kosztami i dodatkowym niebezpieczeństwem.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Z jakimi problemami i zagrożeniami zmagali się ludzie decydujący się na ucieczkę z getta?
2. Jak myślisz, czy założenie, że po wyglądzie zewnętrznym można rozpoznać czyjeś pochodzenie, jest zawsze prawdziwe i słuszne?
3. Czy powinniśmy oceniać ludzi na podstawie wyglądu?

12.07.1942

Nie rozumiem co się dookoła dzieje. Czuję się trochę jakby mi się to wszystko śniło i jakbym miała się zaraz obudzić... Ale się nie budzę. Pani Sternowa dostała dzisiaj strasznej hysterii, moja mama nie mogła jej uspokoić. Biegała po pokoju, płacząc i okropnie krzycząc, raz tuliła i głaskała swoje dzieci, raz wrzeszczała do nich, a one płakały i chowały się po kątach. Ja nic z tego nie rozumiałam, bo pani Sternowa mówi zwykle po żydowsku. Adam trochę chyba rozumiał, patrzył na nią szeroko otwartymi oczami i wydawało mi się, że zrobił się jeszcze bledszy niż był.

Kiedy wreszcie pani Sternowa się trochę uspokoiła, mama położyła ją do łóżka. Teraz leży i płacze w poduszkę. Adam powiedział mi tylko szeptem, że „zabrali Sterna”. Ale kto go zabrał i gdzie? Adam wie dużo więcej niż ja, ale nie chce mi nic powiedzieć.

DEPORTACJE DO OBOZÓW

Uwięzienie ludności żydowskiej w gettach było tylko częścią planu nazistów. Ich celem było zgładzenie wszystkich europejskich Żydów, niezależnie od płci i wieku. Ostateczna decyzja w tej sprawie została podjęta przez władze III Rzeszy na przełomie 1941 i 1942 roku. Naziści wywozili Żydów z gett do obozów koncentracyjnych i do obozów zagłady. Tysiące osób ginęły na ulicach gett podczas tych brutalnych „akcji”, kiedy SS-mani, policjanci, gestapowcy i ich pomocnicy otaczali getto i łapali jego mieszkańców. Małe dzieci, kobiety w ciąży, osoby starsze, chorzy i niepełnosprawni zwykle byli mordowani przez Niemców na miejscu. Pozostałych przewożono wagonami towarowymi do obozów. Naziści często określali wywózki do obozów mianem „przesiedleń”. Niejednokrotnie wmawiali Żydom, że zabierają ich do obozów pracy na wschodzie. Początkowo wiele osób w to wierzyło.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Zwykle otaczamy największą troską i opieką osoby starsze, niepełnosprawne, małe dzieci, kobiety w ciąży. Zastanów się dlaczego naziści właśnie te osoby traktowali najgorzej?
2. W całej Polsce można znaleźć pomniki i tablice pamiątkowe poświęcone tym, którzy zginęli z rąk nazistów w czasie II wojny światowej. Czy znasz takie miejsca pamięci w swojej okolicy? Czy potrafisz je opisać? Jak myślisz, dlaczego te pomniki i tablice są tak ważne?
3. We wspomnieniach osób, które przeżyły wojnę obozy koncentracyjne i obozy zagłady były najstraszniejszymi miejscami na świecie – czy potrafisz powiedzieć dlaczego?

„**AKCJA**” – w gettach „akcjami” nazywano zorganizowane, zaplanowane wcześniej działania nazistów wymierzone w ludność żydowską. Najczęściej mianem „akcji” określano deportację do obozów koncentracyjnych lub obozów zagłady.

KINDERHEIM – niemiecka nazwa określająca miejsce w gettcie przeznaczone dla dzieci tych osób, które przez cały dzień wykonywały przymusową pracę. Przebywały tam również osierocone dzieci. Do pewnego czasu dzieci mogły tam znaleźć dobrą opiekę, jednak bardzo często, w czasie deportacji do obozów, kinderheimy były likwidowane w pierwszej kolejności.

OBÓZ KONCENTRACYJNY – ogrodzony i strzeżony teren, na którym bez wyroku sądowego więziono dużą liczbę osób. Obozy służyły różnym celom: od czasowego przetrzymywania pewnych grup ludzi (np. przeciwników politycznych) w odosobnieniu po masową zagładę więźniów. W obozach więźniowie mieszkali w nieogrzewanych drewnianych lub murowanych barakach (po kilkaset osób w jednym). Zazwyczaj ubrani byli w jednakowe uniformy – pasiaki. Zamiast używać imion i nazwisk, więźniom nadawano numery. Warunki życia były bardzo ciężkie: więźniowie dostawali bardzo niewiele jedzenia, nie mieli możliwości umycia się, nie mieli opieki lekarskiej. Strażnicy obozowi znęcali się nad więźniami, bili ich i upokarzali, za najdrobniejsze przewinienie groziła im kara śmierci. Warunki panujące w obozach, choroby, głód, bestialstwo strażników powodowały ogromną śmiertelność wśród więźniów.

OBÓZ PRACY – obóz, którego więźniowie wykorzystywani byli przez nazistów jako darmowa siła robocza. Obozy pracy powstawały często w pobliżu zakładów przemysłowych (np. zbrojeniowych), kopalń, kamieniołomów itp. Osoby uwięzione w obozie zmuszane były do ciężkiej pracy fizycznej. Warunki życia były podobne do warunków w obozie koncentracyjnym.

OBÓZ ŚMIERCI – obóz utworzony przez nazistów w celu zamordowania określonych grup ludności, głównie Żydów i Romów. Obozy śmierci (obozы zagłady) zwykle zakładano w odludnych miejscach, w pobliżu linii kolejowych, aby łatwiej było transportować ludzi przeznaczonych na śmierć. W obozach tych naziści budowali komory gazowe, w których zabijali swoje ofiary, wpuszczając trujący gaz lub spaliny. Ciała zamordowanych palili w krematoriach. W obozach śmierci założonych przez nazistów na okupowanych ziemiach polskich zginęło około 3 milionów ludzi: mężczyzn, kobiet i dzieci, głównie Żydów.

UMSCHLAG/UMSCHLAGPLATZ – niemiecka nazwa określająca miejsce w gettcie, w którym naziści gromadzili Żydów tuż przed deportacją do obozów koncentracyjnych lub obozów zagłady.

03.09.1942

Pani Kowalska przyszła do mamy w zeszłym tygodniu i długo rozmawiały. Mama bardzo płakała, nie chciała nam tego pokazywać, ale i tak widziałam, że miała czerwone oczy. Ja nie płaczę, chciałabym ją pocieszyć, ale nie potrafię. W gardle cały czas czuję taką dużą gulę i nie mogę mówić. Tylko krótkie słowa, bo muszę zaciskać mocno zęby, żeby się nie rozplakać. Wiem już, po co przyszła pani Kowalska. Pani Kowalska zna się z panią Hirsz, bo kuzynka pani Kowalskiej, Adela, pracowała kiedyś w domu u pani Hirsz. I teraz pani Kowalska ma mnie wyprowadzić z getta i zabrać do jakichś sióstr. Nie wiem, gdzie siostry mieszkają, ale to nie jest w naszym mieście. Bardzo nie chcę wyjeżdżać daleko od mamusi, od tatusia i od Adasia. I od innych, których tutaj znam...

27.03.1943

Długo nie mogłam nic napisać, a tyle się wydarzyło. Przyszła po mnie pani Kowalska. Starłam się nie płakać żegnając się z rodzicami i z Adamem. Mama powiedziała, że muszę być dzielna i zachowywać się jak dorosła. Tata nic nie mówił, tylko patrzył na mnie tak smutno. Adam powiedział tylko „Do zobaczenia”. Mam nadzieję, że naprawdę jeszcze się zobaczymy. W klasztorze, u sióstr, nie wolno mi mówić nikomu, kim jestem naprawdę. Teraz nie mam już na imię Rachela, ale Marysia. Czasem nie wiem już, czy jestem Rachelą czy Marysią. Przecież nie stałam się nagle kimś innym, jestem tą samą osobą. Ale rozumiem, że tak jest bezpieczniej. Nawet podoba mi się to moje nowe imię.

W klasztorze jest jedna dziewczynka, którą znam. Ona też była w getcie i przyjechała do klasztoru wcześniej ode mnie. Wcześniej nazywała się Chawa, ale teraz wołają na nią Ewa. Ona się cieszy, bo jej imię jest niezmienione. Ewa po polsku to tak samo jak Chawa po żydowsku, powiedziała mi kiedyś w tajemnicy, więc tak naprawdę dalej nazywa się tak samo.

UCIECZKI Z GETTA. UKRYWANIE DZIECI M.IN. W KLASZTORACH I SIEROCIŃCACH

Bardzo często rodzice decydowali się na pozostanie w getcie, ale starali się chronić swoje dzieci oddając je pod opiekę nie-Żydów. W uratowanie z getta jednego dziecka musiało być zaangażowanych kilka osób – trzeba było znaleźć osobę gotową dziecko ukrywać, zapewnić mu dokumenty, w tajemnicy wyprowadzić je z getta i zaprowadzić do osoby, która się nim zaopiekuje – wszystko w największym sekrecie. Niejednokrotnie dzieci uratowane z gett trafiały pod opiekę zakonów, prowadzących sierocińce i przytułki. Wiele osób, które w czasie wojny z narażeniem życia ratowały Żydów, zostało po wojnie odznaczonych medalami Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata.

SPRAWIEDLIWY WŚRÓD NARODÓW ŚWIATA

– honorowy tytuł przyznawany przez Instytut Yad Vashem w Jerozolimie nie-Żydom, którzy w czasie II wojny światowej ratowali Żydów. Obecnie tytuł ten posiada ponad 23 000 osób na całym świecie, w tym ponad 6200 Polaków.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Imiona, które nosimy, są częścią nas, elementem naszej tożsamości. Czy podoba Ci się Twoje imię? Co byś czuł/czuła, gdybyś musiał/musiała je zmienić i udawać, że jesteś kimś innym?
2. Jak byś się czuł/czuła gdybyś musiał/musiała rozstać się z rodziną i nie mógłbyś/mogłabyś się z nią kontaktować?
3. Sprawiedliwi Wśród Narodów Świata narażali własne życie, aby kogoś uratować. Dlaczego decydowali się na tak wielkie ryzyko?

Irena Sendlerowa, Sprawiedliwa Wśród Narodów Świata, w czasie wojny uratowała ponad 2000 żydowskich dzieci.

» *„Oczywiście wiedziałem kim jestem, nigdy o tym nie zapomniałem, wciąż myślałem o konsekwencjach, jakie dla mnie z tego faktu wynikają, nie wiedziałem jednak i wiedzieć nie chciałem, kim są inni. Po prostu nie zastanawiałem się, czy wokół mnie przebywają tacy jak ja, do mnie podobni, również skazani na to co najgorsze (...) Dopiero kilka dziesięcioleci później dowiedziałem się, że siostry w Turkowicach przechowały i uratowały ponad trzydzieścioro żydowskich dzieci, a więc niezmiernie, wręcz nieprawdopodobnie dużo, co siódmy czy co ósmy z wychowanków był naznaczony pochodzeniem, którego ujawnienie równało się wyrokowi śmierci.”*

Michał Głowiński, Czarne sezony

5.04.1943

Dziewczynka, która ma łóżko zaraz obok mnie, ma na imię Kasia, ale przecież tutaj wiele dziewczynek ma zmienione imiona. Codziennie wieczorem, gdy siostry zgaszą już światła, Kasia chowa się pod kołdrę i płacze bardzo cichutko i długo, aż zaśnie. Wiem, że Kasia też jest Żydówką, bo kiedyś w nocy obudziłam się i słyszałam, że pochlipuje. Podeszłam do niej, a ona spała, ale przez sen płakała i powtarzała: „Mameszi, mameszi...”. Mameszi to po żydowsku mamusia. Kasia jest jeszcze malutka, bardzo mało mówi, więc często biorę ją za rękę i prowadzę do refektarza na śniadanie i obiad albo do kościoła na mszę. Wszystkie dzieci chodzą do kościoła, żydowskie też. To dlatego, że gdyby przyszli Niemcy, nie mogą się dowiedzieć, kto jest Żydem. Nauczyłam się już wszystkich modlitw, niektóre bardzo mi się podobają. Codziennie razem z Siostrą Honoratą powtarzamy pacierz i śpiewamy pieśni do Maryi. Dzisiaj Siostra Honorata pochwaliła Kasię, która bardzo ładnie nauczyła się modlitw: potrafi wyrecytować Zdrowaś Mario, Ojcze Nasz i Chwała Ojcu lepiej niż niektóre starsze dziewczynki.

08.04.1943

Już trzy dni nic nie pisałam w moim pamiętniku. To dlatego, że musiałam go schować głęboko. Kilka dni temu poszłam jak zwykle do mojej kryjówki w ogrodzie, żeby napisać, co ostatnio się działo. Nie zauważyłam, że jedna ze starszych dziewczynek poszła za mną i chciała zobaczyć, co robię. Na szczęście udało mi się na czas schować pamiętnik, ale przestraszyłam się, że mogłaby go znaleźć, więc postanowiłam schować go głęboko. Na jakiś czas będę musiała przerwać pisanie, żeby nikt się nie zorientował.

ZAGROŻENIA ZWIĄZANE Z UKRYWANIEM SIĘ

Osoby pozostające w ukryciu i te, które zmieniły tożsamość, żyły w ciągłym strachu. W każdej chwili ktoś mógł odkryć prawdę i ujawnić ją Niemcom. Obawiano się szmalcowników, szantażystów, ale także dawnych przedwojennych przyjaciół i znajomych, którzy nawet niechętni i bez złych intencji mogli zdradzić, np. zwracając się po imieniu. Niewielu osobom można było zaufać. Ci, którzy pomagali ukrywającym się, ryzykowali bardzo wiele. W okupowanej Polsce Niemcy wprowadzili karę śmierci za jakąkolwiek pomoc udzieloną Żydom. Karali przy tym nie tylko osobę, która faktycznie udzieliła pomocy, ale również jej rodzinę, a niejednokrotnie także sąsiadów.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. „Ktokolwiek ratuje jedno życie, to jakby ocalił cały świat, a ktokolwiek unicestwia jedno życie, niszczy cały świat” – jak rozumiesz te słowa?
2. Czy spotkałeś/spotkałaś się z sytuacją, kiedy jedna osoba groziła drugiej lub próbowała ją szantażować?
3. Prawie każdy z nas ma osoby, którym może się zwierzyć z problemów, zaufać. Jak wyglądałby świat, w którym nie można by było nikomu zaufać?

SZMALCOWNIK – w czasie wojny osoba poszukująca ukrywających się Żydów po to, aby ich szantażować i otrzymywać pieniądze za zachowanie tajemnicy albo donieść Niemcom o ukrywających się osobach i za te informacje uzyskać korzyści.

”

„...ktoś zapukał do drzwi. Niezapowiedziane, wcześniej nie umówione pukanie nie wróżyło niczego dobrego (...) było agresywne, głośne (...) Tak puka ktoś kto nie przychodzi po to, by ci pomóc, tak puka ten, kto chce z tobą zrobić porządek (...) Facet już od samego progu oświadczył, że wie, kim jesteśmy i w związku z tym odda nas w ręce Niemców. Próby przekonania go, że się pomylił – dokumenty wszyscy mamy przecież w porządku – oczywiście na nic się nie zdały, nie zdały się też na nic nasze prośby. Młody mężczyzna był nieprzejednany, na błagania i argumenty głuchy. Nie wiem, czy już wtedy znałem słowo „szmalcownik”, jeśli nie, to właśnie w ów styczniowy dzień zrozumiałem, co ono oznacza i do kogo się odnosi.”

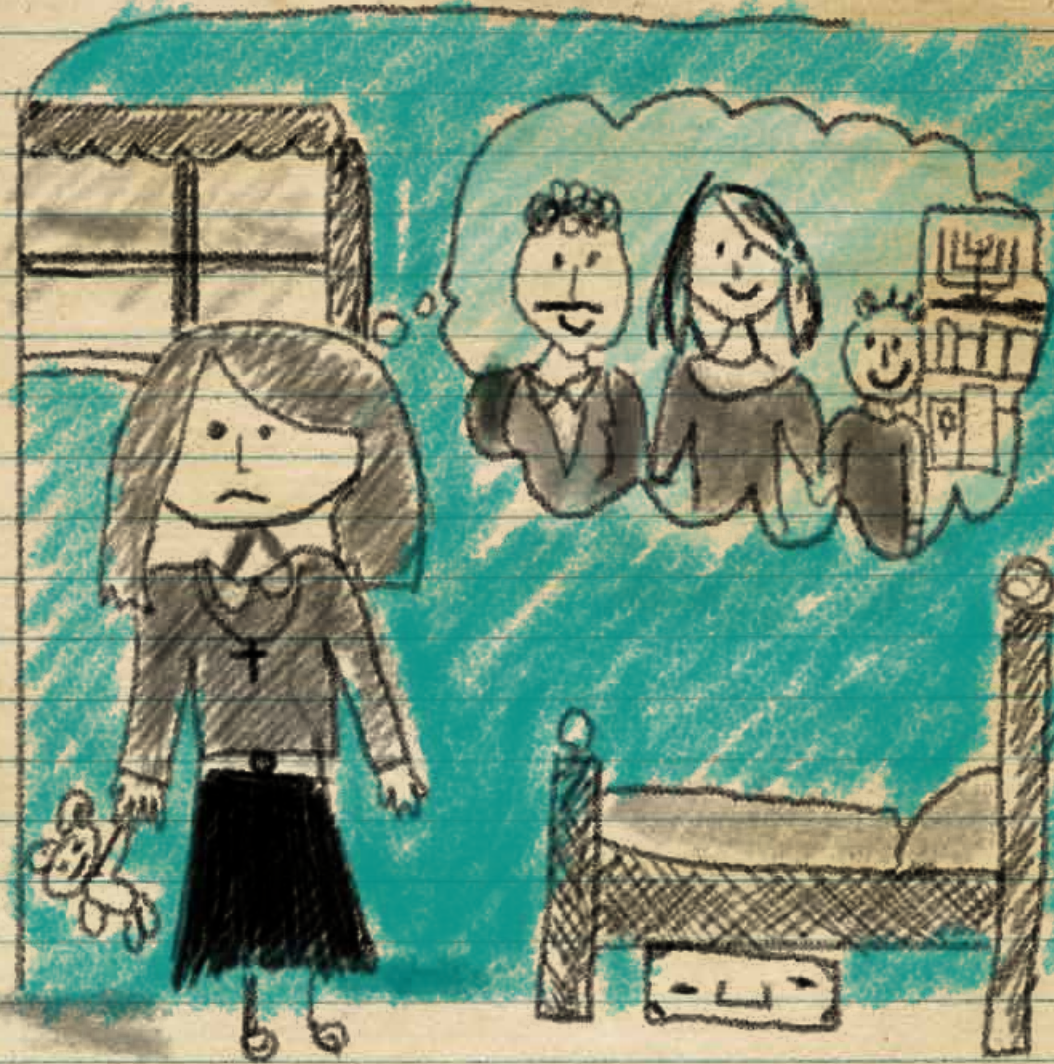
Michał Głowiński, Czarne sezony

07.08.1944

Martwię się o rodziców. Tak bardzo chciałabym ich zobaczyć. Nie mam nawet ich zdjęcia. Wiem, że nie mogą do mnie przyjechać ani nawet napisać listu, bo to by było niebezpieczne i dla mnie i dla nich, tak mówiła siostra Honorata.

Ania zapytała ostatnio siostrę Anastazję, kiedy skończy się wojna. Siostra Anastazja powiedziała że niedługo, bo Niemcy już wszędzie przegrywają i za kilka miesięcy będzie po wszystkim.

Nie mogę się doczekać, aż to wszystko się skończy i będę mogła wrócić do domu, do rodziców i do Adama. I wszystko będzie jak dawniej. Mam nadzieję, że nic złego im się nie stało...

SYTUACJA POD KONIEC WOJNY – LICZBA OFIAR WŚRÓD POLSKICH ŻYDÓW

W latach II wojny światowej z rąk nazistów i ich współpracowników zginęło około 6 milionów europejskich Żydów, wśród nich blisko 2 miliony dzieci. Około 3 milionów ofiar to Żydzi polscy – wojnę przeżyła mniej niż jedna dziesiąta ludności żydowskiej, która w okresie międzywojennym zamieszkiwała tereny II Rzeczypospolitej.

Na okupowanych ziemiach polskich naziści utworzyli obozy koncentracyjne i obozy śmierci, w których ginęły setki tysięcy ludzi: w Bełżcu około 500 000, w Chełmnie nad Nerem około 320 000, w Sobiborze około 250 000, w Treblince blisko 750 000, a w Auschwitz-Birkenau 1,1 miliona osób. Ci, którzy przeżyli, często nie mieli już żadnych krewnych i nie mieli dokąd wracać.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. W tekście powyżej znajduje się informacja, że w czasie II wojny światowej zginęło około 3 milionów polskich Żydów. Ilu mieszkańców ma Twoja miejscowość? Ilu mieszkańców mają największe miasta w Polsce? Porównaj te liczby.

„Babcia przesiadywała całymi dniami przy oknie. Kiedy ulicą przechodził jakiś mężczyzna, być może sylwetką przypominający któregoś z jej synów, Adolfa, Ignaca, Józka, lekko unosiła się w fotelu, po czym po chwili z westchnieniem opadała w jego głąb. Czasem podchodziła do szafy, przeglądała koszule, ubrania, do którejś z cioć mówiła: Haneczko, Marylko, może wypada odświeżyć koszule, kiedy wasi bracia wrócą, będą ich potrzebować. Na nas babcia już przestała zwracać uwagę, pierwsze uniesienia radości minęły, nie potrafiła, biedna, naszą obecnością wypełnić tęsknoty za synami.”

Stella Muller-Madej, Dziewczynka z listy Schindlera

Dzieci wyzwolone z obozu Auschwitz-Birkenau.

18.06.1948

Znalazłam ostatnio na dnie szafy ten mój stary pamiętnik. Minęło tyle czasu... Ostatni raz pisałam, zanim jeszcze skończyła się wojna. Lubię mój nowy dom, ale w lecie jest tu naprawdę bardzo gorąco. Za to po raz pierwszy jadłam tutaj takie pyszności, o jakich mi się nawet nie śniło. Najbardziej lubię wiosnę, kiedy słońce nie wypaliło jeszcze całkiem trawy i kwiatów. Wszystko pachnie. Wtedy czuję się wolna i szczęśliwa. Wtedy też tęsknię za Polską: za rzeką, nad którą chodziliśmy pływać i za wierzbami płaczącymi, z których zjeżdżaliśmy prosto do wody. Chciałabym, żeby Adam był tutaj ze mną. I żeby się mną opiekował jak kiedyś.

Ciągle mam nadzieję, że rodzice i Adam są gdzieś w Europie, a może w Ameryce, może nawet tu, w Izraelu... Może mnie szukają? Może jeszcze się spotkamy, znowu zamieszkamy wszyscy razem i będzie jak dawniej...

Nawet jeśli już nigdy ich nie zobaczę, zawsze będę o nich pamiętać. I o wszystkich, których już nie ma.

PO WOJNIE – LOSY OCALONYCH

Nieliczni polscy Żydzi, którzy ocalili z Zagłady, wymagali szczególnej opieki. Wielu z nich było w bardzo ciężkim stanie fizycznym i psychicznym. Bardzo często nie chcieli wracać do swoich przedwojennych domów, nie chcieli pozostać na ziemiach polskich – w miejscu, gdzie zginęło tylu Żydów, gdzie stracili wszystko. Wielu nie mogło wrócić do dawnych miejsc zamieszkania, bo ich domy były zajęte przez kogoś innego, poza tym nadal nie czuli się bezpiecznie.

Ocaleni Żydzi mogli liczyć na pomoc ze strony Jointu (żydowskiej organizacji charytatywnej) i innych żydowskich instytucji, które po wojnie zapewniały im niezbędne środki do życia. Działyło wiele organizacji żydowskich, których celem było przede wszystkim umożliwienie emigracji do Palestyny – wielu ocalonych decydowało się właśnie na legalny lub nielegalny wyjazd do Erec Israel - Ziemi Izraela (aliję), gdyż liczyli na utworzenie tam własnego państwa, w którym będą bezpieczni. Państwo Izrael powstało na terenie Palestyny wiosną 1948 roku.

W Polsce w każdym większym mieście powstawały komitety żydowskie. Miały na celu udzielanie Żydom pomocy materialnej, medycznej i prawnej. Komitety organizowały sierocińce, kuchnie dla ubogich, szkoły, internaty, noclegownie. Rejestrowały zgłaszające się osoby, pomagały

w poszukiwaniach rodzin, wspierały finansowo, pośredniczyły w poszukiwaniu pracy. Najważniejszą dla ocalonych sprawą było odnalezienie bliskich. Bardzo często nie posiadali żadnych informacji, czy ktoś spośród ich krewnych i znajomych przeżył. Członkowie rozdzielonych w czasie wojny rodzin przebywali w różnych obozach, często w różnych krajach. Dlatego w poszukiwanie krewnych zaangażowanych było wiele instytucji (m.in. Czerwony Krzyż, Organizacja Narodów Zjednoczonych).

Na całym świecie gromadzono świadectwa ocalonych i informacje o miejscu ich przebywania, aby w ten sposób ułatwić odnalezienie się bliskich osób.

„Kraków, ten cmentarz przeszłości po którego ulicach chodziłam i płakałam wspominając ludzi, którzy tam dawniej mieszkali, zaczął mi coraz bardziej doskwierać. Także z osobistych, rodzinnych przyczyn postanowiłam wyjechać i rozpocząć gdzieś indziej nowe, samodzielne życie.”

Irena Bronner,
Cykady nad Wisłą i Jordanem

ALIJA – emigracja Żydów do Palestyny, a od 1948 roku, kiedy powstało Państwo Izrael – do Izraela.

PROPOZYCJE PYTAŃ:

1. Z czym kojarzy Ci się słowo „emigracja”? Z jakich powodów ludzie opuszczają swój kraj i decydują się żyć w innym? Czy znasz kogoś kto jest emigrantem?
2. Kto powinien pamiętać o ofiarach Zagłady? Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że wszyscy ludzie na świecie powinni zachowywać o nich pamięć?
3. Co Ty możesz zrobić aby upamiętnić tych, którzy zginęli.

Troje młodych Żydów, ocalonych z Zagłady, w drodze do Palestyny.

AUTORZY:

Opracowanie: Anna Wencel, Agata Kroh, Małgorzata Fus,

Konsultacja merytoryczna: Jakub Nowakowski, Edyta Gawron,

Konsultacja pedagogiczna: Jacek Legierski,

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Katowicach,

Kierownik projektu: Tomek Strug,

Ilustracje: Magdalena Marcinkowska,

Projekt graficzny: Marcin Rypiński.

Żydowskie Muzeum Galicja

ul. Dajwór 18, 31-052 Kraków

www.galicjajewishmuseum.org

LOGO

Projekt sfinansowany ze środków

Dutch Jewish Humanitarian Fund

ZDJĘCIA WYKORZYSTANE W PUBLIKACJI

POCHODZĄ Z NASTĘPUJĄCYCH ZASOBÓW:

Str. 8 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 1-U-4768

Str. 9 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 1-A-1615-5

Str. 11 United States Holocaust Memorial Museum, Sygnatura: 86838

Str. 13 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 1-A-933-26

Str. 15 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 37-78

Str. 20 Bundesarchiv, Bild 101I-030-0781-05/ photo: Iffland

Str. 20 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 2-6137

Str. 21 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 2-6146

Str. 21 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 2-6189

Str. 23 United States Holocaust Memorial Museum, Sygnatura: 39064

Str. 25 United States Holocaust Memorial Museum, Sygnatura: 09521

Str. 27 Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygnatura: 2-6134

Str. 29 Bundesarchiv, Bild 183-L25518/ photo: Koch

Str. 31 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 2-1846

Str. 35 Wikimedia Commons

Str. 37 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 37-348-6

Str. 39 Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 37-314-3

Str. 41 United States Holocaust Memorial Museum, Sygnatura: 80273

